

Criteria for Evaluating and Ranking the Content of Specialized Books in the Field of Humanities according to Specialists' Viewpoint

Abbas Refahi Komsari

M.A in Information Management, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. E-mail: abbas.refahi.k@gmail.com

Amir Reza Asnafi

*Corresponding author, Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Management, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. E-mail: aasnafi@gmail.com

Mohsen Hajizeinolabadini

Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Management, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. E-mail: zabedini@gmail.com

Abstract

Objective: The current study presented the criteria for measuring the content of specialized books.

Methodology: Current study used a library method as well as the perspectives of experts from large universities to gather needed data. It is categorized as a descriptive-survey research in terms of how data is collected. The statistical population of the present study is 2449 experts in the fields of humanities and behavioral sciences of the country's major universities. The gathered data was analyzed through a questionnaire using SPSS software. Descriptive indicators (frequency, frequency and mean) and inferential tests (Friedman) were used to analyze the data.

Findings: The present study indicated that from the point of view of experts in the field of humanities in top universities, publishing and publisher criteria, creator, translator, authored content, translated content, structure and appearance in evaluating and ranking specialized books in the field of humanities have an important and fundamental role.

Because experts in comprehensive universities across the country have considered the component of "translation content" to be more important than other components, experts have valued the content of translation books more than any other, and it has been important for them to have the necessary criteria for evaluation. Translation content should be used in the ranking of specialized books. This could be due to translation problems in specialized books in the fields

of humanities and behavioral sciences, which, despite the increasing quantity of these translations in the country, do not show much acceptable quality.

Conclusion: The result of the present study is to provide evaluation criteria that can be very important for both professionals and librarians to collect resources, resource ranking criteria can be useful for publishers to produce quality resources. Using the views of experts in the present study, it is possible to qualitatively rank the works by prioritizing the criteria by the experts in each field of knowledge. These rankings can help readers and researchers find higher quality resources, and librarians can help select and purchase higher quality resources if a large organization has ranked them. With the use of new tools, the speed of access to information may have improved, but the problem of finding reliable and quality resources remains strong, and ranking resources can play a role in solving this problem. Resource ranking criteria can also be useful for publishers to produce quality resources. These criteria can help readers and researchers to find better quality resources and help librarians to select and purchase better quality resources. Therefore, it is suggested that the organization that uses these criteria, in order to use each of the criteria in accordance with the policies of its organization, conduct a survey of relevant experts and adapt the criteria. It is suggested that the criteria be evaluated annually or in different courses by experts in the field or field. Finally, it is suggested that a study be conducted to identify the priorities of specialized books in engineering and experimental technical fields and the results of that research be compared with the present study.

Keywords: Ranking, Specialized books, Humanities, Quality of resources

Article type: Research

How to cite:

Refahi Komsari, A., Asnafi, A. R., & Hajizeinolabadini, M. (2022). Criteria for Evaluating and Ranking the Content of Specialized Books in the Field of Humanities according to Specialists' Viewpoint. *Library and Information Sciences*, 25(3), 143-165.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 26/04/2020

Accepted: 04/07/2020

Received in revised form: 27/06/2020

Available online: 21/12/2022

Publisher: Central Library of Astan Quds Razavi
Library and Information Sciences, 2022, Vol. 25, No.3, pp. 143-165.

© The author(s)

معیارهای ارزیابی و رتبه‌بندی محتوایی کتاب‌های تخصصی در حوزه علوم انسانی از نظر متخصصان

عباس رفاهی کمساری

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: abbas.refahi@gmail.com

امیررضا اصنافی

*نویسنده مسئول، دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: aasnafi@gmail.com

محسن حاجی زین‌العابدینی

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: zabedni@gmail.com

چکیده

هدف: پژوهش حاضر در نظر دارد تا با تبیین معیارهای سنجش کتاب‌های تخصصی، معیارهایی برای رتبه‌بندی کتاب در علوم انسانی ارائه دهد که متخصصان بتوانند با بهره‌گیری از معیارهای ارائه‌شده، به ارزیابی و رتبه‌بندی کتاب بپردازند.

روش: این پژوهش، به دلیل آن که از بررسی متون به روش کتابخانه‌ای و همچنین از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع بزرگ برای گردآوری اطلاعات بهره گرفته است، از نظر نحوه گردآوری داده‌های مورد نیاز، در چهارچوب پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی دسته‌بندی می‌شود. جامعه آماری پژوهش حاضر، ۲۴۴۹ نفر از صاحب‌نظران حوزه‌های علوم انسانی دانشگاه‌های جامع بزرگ کشور هستند. اطلاعات گردآوری‌شده از طریق پرسشنامه با نرم‌افزار اس.پی.اس. تجزیه و تحلیل شدند. برای تحلیل داده‌ها از شاخص‌های توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی و میانگین) و آزمون‌های استنباطی (فریدمن) بهره گرفته شد.

یافته‌ها: پژوهش حاضر نشان داد که از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه علوم انسانی در دانشگاه‌های بزرگ کشور، معیارهای نشر و ناشر، پدیدآور، مترجم، محتوای تألیفی، محتوای ترجمه‌ای، ساختار و ظاهر در ارزیابی و رتبه‌بندی کتاب‌های تخصصی حوزه علوم انسانی نقش اساسی و مهم می‌تواند داشته باشد.

نتیجه‌گیری: حاصل مطالعه پژوهش حاضر ارائه معیارهای ارزیابی است که هم برای متخصصان و نیز برای کتابداران در مجموعه‌سازی منابع می‌تواند بسیار حائز اهمیت باشد، معیارهای رتبه‌بندی منابع می‌تواند برای ناشران نیز جهت تولید منابع باکیفیت مفید واقع شود. با استفاده از دیدگاه صاحب‌نظران در پژوهش حاضر، رتبه‌بندی کیفی آثار با اولویت‌بندی معیارها توسط صاحب‌نظران در هر حوزه دانشی، ممکن می‌شود. این رتبه‌ها می‌تواند به خوانندگان و پژوهشگران جهت یافتن منابع باکیفیت‌تر و به کتابداران نیز البته در صورتی که سازمانی بزرگ به انجام رتبه‌بندی پرداخته باشد، در گزینش و خرید منابع باکیفیت‌تر کمک کند.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی و رتبه‌بندی کتاب، کتاب‌های تخصصی، علوم انسانی

نوع مقاله: پژوهشی

استناد:

رفاهی کمساری، عباس؛ اصنافی، امیررضا؛ حاجی زین‌العابدینی، محسن (۱۴۰۱). معیارهای ارزیابی و رتبه‌بندی محتوایی کتاب‌های تخصصی در حوزه علوم انسانی از نظر متخصصان. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۵(۳)، ۱۴۳-۱۶۵.

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۲/۷ تاریخ ویرایش: ۱۳۹۹/۴/۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۴/۱۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۹/۳۰

ناشر: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴۰۱، دوره ۲۵، شماره ۳، شماره پیاپی ۹۹، صص. ۱۴۳-۱۶۵.

© نویسندگان

مقدمه

کتاب‌های تخصصی در علوم انسانی علاوه بر ارزش پژوهشی، دارای ارزش آموزشی هستند (کوشا و ثلوال^۱، ۲۰۱۵). مطالعات بسیاری نشان داده‌اند میانگین استنادهای انجام‌شده به کتاب در این علوم همیشه بالاتر از سایر نشریات علمی بوده است (تورس-سیلیناس و موئد^۲، ۲۰۰۹). این در حالی است که در رشته‌های دیگر، مقاله از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و عموماً نیازهای اطلاعاتی آن‌ها با تأمین مقاله برطرف می‌شود. هر چند کتاب در حوزه علوم انسانی و اجتماعی از اهمیت بسیاری برخوردار است، کتابخانه‌ها قادر به خرید بسیاری از کتاب‌های علمی این حوزه نیستند (تامپسون^۳، ۲۰۰۲). البته نباید این نکته را از دیده دور داشت که هیچ کتابخانه‌ای نمی‌تواند امیدوار باشد که تمامی نیازهای محققان علوم انسانی را برطرف سازد؛ ولی با توجه به این که کتابخانه‌ها و کتاب‌ها ابزار اصلی مطالعات علوم انسانی و اجتماعی هستند (استون^۴، ۱۹۸۲)، باید با استفاده از ابزاری سعی کرد تا اولاً منابع باکیفیت بیشتری برای این گروه فراهم آورد و ثانیاً به نحوی کیفیت منابع موجود در کتابخانه را که ممکن است در هر موضوع شامل تعداد بسیاری از منابع شود، مشخص ساخت تا پژوهشگر یا خواننده این کتاب‌ها بتواند با سرعت بیشتری به منابع باکیفیت‌تر دست پیدا کند.

لازم است از دو منظر به بحث ارزیابی و رتبه‌بندی کتاب‌های تخصصی در حوزه علوم انسانی پرداخت، نخست آن که اگر این اعتبارسنجی و رتبه‌بندی در شمول وظایف سازمان‌ها و نهادهای بزرگ -مانند کتابخانه ملی، خانه کتاب و نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور- قرار گیرد، می‌تواند برای انجام فعالیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها و صرفه‌جویی در هزینه و زمان تعریف شود. دوم آن که اگر در راستای وظایف سازمان‌های کوچک، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی محلی با رویکرد کاربرمحور قرار گیرد، می‌تواند منجر به صرفه‌جویی زمان در فعالیت اطلاع‌یابی و تسریع در فرایند بازیابی منابع باکیفیت برای کاربران این مراکز مورد استفاده باشد تا بدین وسیله، «کیفیت دسترسی» (جانسون، ۱۳۸۹، ص. ۳۵۳) محقق شود.

به این ترتیب، پژوهش حاضر در نظر دارد تا با تبیین معیارهای سنجش کتاب‌های تخصصی، معیارهایی برای رتبه‌بندی کتاب در حوزه‌های علوم انسانی ارائه دهد که متخصصان بتوانند با بهره‌گیری از معیارهای ارائه‌شده، به ارزیابی این نوع کتاب‌ها بپردازند و در نتیجه، آن کتاب‌ها رتبه‌بندی شوند. رتبه‌های داده‌شده به هر کتاب متناسب با اولویت‌های حوزه‌ای، به مثابه توصیه‌گر یا راهنمایی برای پژوهشگران در بررسی فهرست‌ها، چکیده‌ها و نمایه‌ها خواهد بود تا با استفاده از آن‌ها به بررسی تمامی پیشینه‌های بازیابی‌شده

1. Kousha & Thelwall
2. Torres-Salinas & Moed
3. Thompson
4. Stone

نپردازند؛ بلکه از اولویت‌های داده‌شده برای جستجو بهره گیرند. همچنین در صورت تعریف این معیارها و انجام رتبه‌بندی توسط سازمان‌های بزرگ، دانش‌شناسانی که در تنگنای بازنمایی محتوای انبوهی از کتاب‌ها هستند، با گزینش مفیدترین‌ها برای چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی با سرعت بیشتری به دسترس‌پذیر کردن محتوای کتاب‌ها خواهند پرداخت. بنابراین، در این مطالعه تلاش شده است تا معیارها در حد توان پژوهش حاضر با پوشش دادن منابع چاپی و الکترونیکی ذکر و رتبه‌های هر معیار در حوزه‌های دانشی علوم انسانی که با استفاده از نظر متخصصان موضوعی هر رشته اولویت‌بندی شده است، آورده شود.

پژوهش حاضر در نظر دارد به این پرسش اساسی پاسخ دهد: معیارهای ارزیابی کتاب‌های تخصصی در حوزه علوم انسانی کدامند و کدامیک از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های بزرگ کشور دارای اولویت بیشتری است؟

پیشینه پژوهش

به نظر می‌رسد پژوهش‌هایی که دقیقاً به ارزیابی و تعیین اعتبار و رتبه‌بندی کتاب تخصصی با استفاده از معیارهای کیفی و با رویکردی عملیاتی پرداخته باشد وجود ندارد؛ اما، پژوهش‌هایی که کتاب را در بطن یک ارزیابی قرار داده باشند، بسیار است. درباره سنجش اعتبار و کیفیت علمی افراد، منابع اطلاعاتی و ناشران محتوای اطلاعاتی پژوهش‌های انجام‌شده، بسیار هستند.

احمد رضی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «شاخص‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی» شاخص‌های ارزیابی و نقد کتب درسی دانشگاهی را از پنج جنبه بررسی می‌کند که عبارتند از: شکل ظاهری، محتوا، ساختار، زبان و روش. شاخص‌هایی که کمیت تأثیر آن‌ها در ارزشیابی متون درسی دانشگاهی را باید در نظر گرفت؛ زمینه‌های عاطفی، شناختی و مهارتی دانشجویان و توجه به میزان آگاهی‌ها و آمادگی ذهنی و همچنین ویژگی‌های شخصیتی و روانی و علایق دانشجویان است. در این مقاله به شاخص‌هایی مانند روزآمدی، جامعیت، مرتبط بودن مطالب کتاب با سایر دروس وابسته، طرح پرسش‌های جدید و افق‌های تازه، وجود تناسب میان حجم اطلاعات اصلی و حجم اطلاعات جنبی، ظرفیت مطالب کتاب در ایجاد ارتباط با موضوعات میان‌رشته‌ای، ظرفیت مطالب کتاب در برقراری ارتباط با یادگیرنده و اثرگذاری بر او پرداخته می‌شود.

غائبی، تاجداران و فهیمی‌فر (۱۳۸۹) در پژوهشی با هدف ارائه معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی از دیدگاه کاربران و کتابخانه‌ها با دو رویکرد، یعنی در نظر گرفتن ویژگی‌های محیط الکترونیکی و نیز باقی ماندن ویژگی‌های مطلوب محیط چاپی در کتاب الکترونیکی، به ارائه شاخص‌هایی پرداختند. آن‌ها با بررسی

منابعی که در حوزه کتاب‌های الکترونیکی تألیف شده بودند، در مجموع ۱۵ معیار (قابلیت جستجو، قابلیت پیوند بین صفحات، قابلیت‌های صوتی و تصویری، قابلیت تعاملی، شخصی‌سازی متن، شخصی‌سازی ظاهری، هزینه، عدم محدودیت زمانی و مکانی، ارائه خدمات بر اساس تقاضا، ظاهر متناسب، مشابهت ظاهری با کتاب چاپی، صفحه‌بندی مناسب، آسانی مرور و پویش، راهنمای تشخیص موقعیت و قابلیت خوانایی متن) را با ۱۰۱ مؤلفه به منظور ارزیابی کتاب الکترونیکی مناسب برای کاربران و کتابخانه‌ها به طور مشترک و ۴ معیار با ۲۴ مؤلفه به صورت اخص و فقط برای کتابخانه‌ها و کتابداران طرح کردند.

منصوریان (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «صد ویژگی کتاب‌های دانشگاهی کارآمد و اثربخش» ضمن ارائه تعریفی از کتاب‌های دانشگاهی کارآمد و اثربخش، به معرفی گزیده‌ای از مهم‌ترین ویژگی‌های این آثار می‌پردازد. صد ویژگی در ده مقوله در نظر گرفته شده است که عبارتند از: تخصص و هدفمندی موضوعی، توان نظری و دلالت‌های کاربردی، توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای، جامعیت و روزآمدی، صلاحیت و کارنامه پدیدآورندگان، پاکیزگی نگارشی و ادبی، انسجام محتوایی و ساختاری، همخوانی با نظریه‌های یادگیری، ماهیت تعاملی و توان انگیزشی، ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد کتابی، کارآمد و اثربخش است که بتواند پیام پدیدآور را تبیین کند و بیانگر هدف مؤلف باشد؛ همچنین، با انعکاس بازتابی مثبت بر مخاطبان تحولی در آرای آنان ایجاد کند. بنابراین، کتابی که سهم قابل‌قبولی از این ویژگی‌ها در آن یافت شود، به چنین اهدافی دست خواهد یافت. از سویی دیگر، ضمن برخورداری از نتایج کاربردی، باید بر مبانی نظری مستحکمی استوار باشد. چنین کتابی جامع و روزآمد است و بازتابی از تحولات روز را به نمایش می‌گذارد. کتاب اثربخش به خوبی با مخاطب ارتباط برقرار می‌سازد و انگیزه او را در پیگیری موضوع تقویت می‌کند. آنچه در این فرایند ارتباطی و انگیزشی نقش‌آفرین است، علاوه بر محتوای علمی، نثر و ساختار پاکیزه‌ای است که در آن دیده می‌شود.

چنین به نظر می‌رسد که پژوهش‌ها و تجربه‌های عملی ذکر شده منحصراً به ارزیابی منابع اطلاعاتی جهت ارائه معیار جهت شناسایی ابعاد روش‌شناختی پژوهش (اوچسن، هاگ و دانیل^۱، ۲۰۱۲) و همچنین سنجش کیفیت منابع پرداخته‌اند که به مثابه دستنامه و راهنمایی برای کتابداران و کاربران مورد استفاده قرار گیرد (جعفرنژاد، ۱۳۵۴؛ رضی، ۱۳۸۸؛ غائبی، تاجداران و فهیمی فر، ۱۳۸۹؛ منصوریان، ۱۳۹۲؛ بیلن و گرافستین، ۲۰۱۰). لازم است تا روشی برای ارزیابی و رتبه‌بندی کاربر یا کتابدار بدون بررسی فهرست بلندبالای معیارها ارائه شود؛ زیرا معیارها به تناسب، واجد نسبیّت هستند و متناسب با ذهنیت مورد ارزیابی قرار می‌گیرند که

این سلیقه‌ای شدن ارزیابی‌ها را به دنبال می‌آورد. اگر برای هر معیار بتوان حدودی معین کرد باز نیاز به آموزش این معیارها به استفاده‌کنندگان احساس می‌شود. اکثر پژوهش‌های ذکرشده یا از جنبه قالب - الکترونیکی - به کتاب پرداخته‌اند (غائبی، تاجداران و فهیمی فر، ۱۳۸۹) و یا توجه ویژه‌ای به مخاطب - کتاب‌های کودک (جعفرنژاد، ۱۳۵۴) و کتاب‌های دانشگاهی (بیلن و گرافستین، ۲۰۱۰؛ رضی، ۱۳۸۸؛ منصوریان، ۱۳۹۲) - داشته‌اند و کتاب تخصصی با شمولی فراتر از قالب و مخاطب در نظر گرفته نشده است. دیگر این که توجه به علوم انسانی عموماً با ذکر معیارهای کلی بوده است (هاگ، اوچنر و دانیل^۱، ۲۰۱۳)؛ در حالی که ارزیابی با استفاده از معیارهای کلی خود درصدی از سلیقه را به جهت ورود ذهنیت شخصی افراد و نسبی بودن مفاهیم کلی، با خود به همراه می‌آورد. از این رو لازم است تا معیارهایی عینی بدین منظور ارائه شود. بررسی معیارها هم با توجه به سه رشته، به کل علوم انسانی تعمیم داده شده است؛ در حالی که لازم است تا رشته‌های بیشتری برای بررسی انتخاب شوند تا تعمیم به واسطه پوشش، توجه بهتری داشته باشد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش، به دلیل آن که از بررسی متون به روش کتابخانه‌ای و همچنین از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور برای گردآوری اطلاعات بهره گرفته است، از نظر نحوه گردآوری داده‌های مورد نیاز، در چهارچوب پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی دسته‌بندی می‌شود.

جامعه آماری پژوهش حاضر، ۲۴۴۹ نفر از صاحب‌نظران حوزه‌های علوم انسانی دانشگاه‌های جامع بزرگ کشور است. دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور، با توجه به سطح‌بندی انجام‌شده توسط وزارت علوم در سال ۱۳۹۶، دانشگاه اصفهان، تبریز، تربیت مدرس، تهران، شهید بهشتی، شیراز، فردوسی مشهد در زمره دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور محسوب شده‌اند (شریعتی نیاسر، ۱۳۹۶). به دلیل این که سنجش تمامی صاحب‌نظران به صورت چهره به چهره، زمان‌بر و دسترسی به آن‌ها برای پژوهشگر امکان‌پذیر نبود، پرسشنامه‌هایی تهیه و به وسیله رایانامه ارسال شد. به این صورت که پرسشنامه به تمام صاحب‌نظران حوزه علوم انسانی ارسال شد. از بین تعداد ۲۴۴۹ پرسشنامه ارسال‌شده تعداد ۱۲۸ نفر به پرسشنامه پاسخ دادند. بازه زمانی انجام این پژوهش، پاییز و زمستان ۱۳۹۷ بود. برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای طراحی شد و پس از تأیید روایی توسط خبرگان این حوزه مورد استفاده قرار گرفت. به منظور سنجش همسازی درونی، این پرسشنامه ابتدا به ۴۵۰ نفر از طریق رایانامه ارسال شد که حدود ۳۰ نفر به آن پاسخ

دادند. برای محاسبه پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد. این ضریب در تمامی شاخص‌ها بیشتر از ۰/۷۰ بود پس، پایایی گویه‌های تمامی شاخص‌های پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت و گویه‌ای حذف نگردید. اطلاعات گردآوری شده از طریق پرسشنامه با نرم‌افزار اس.پی.اس. تجزیه و تحلیل شد. برای تحلیل داده‌ها از شاخص‌های توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی و میانگین) و آزمون‌های استنباطی (فریدمن) بهره گرفته شد. مؤلفه‌های ناشر، پدیدآور، مترجم، محتوای تألیفی، محتوای ترجمه‌ای، ساختار و ظاهر از مؤلفه‌های عمده این پرسشنامه بود.

یافته‌های پژوهش

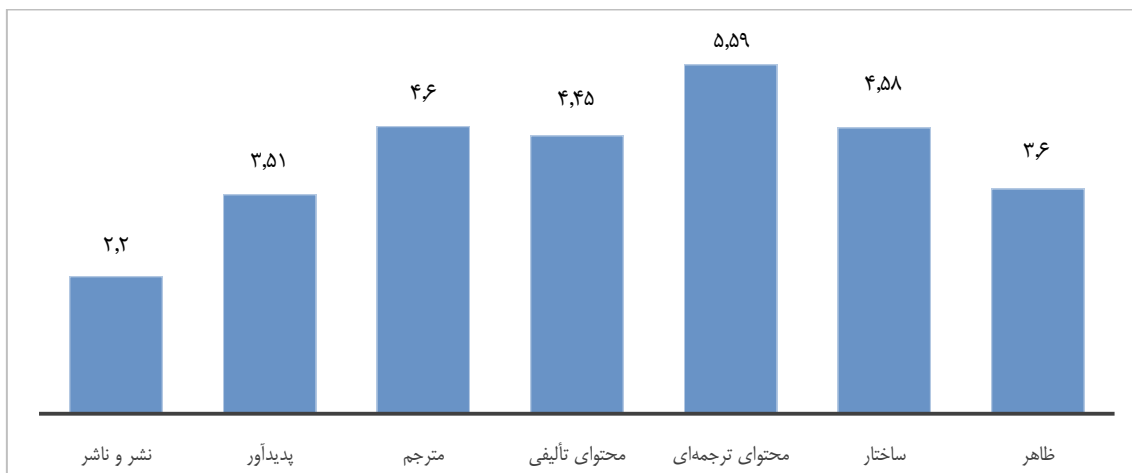
کدام‌یک از معیارهای ارزیابی کتاب‌های تخصصی از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور دارای اولویت بیشتری است؟

برای تعیین رتبه هر یک از معیارها، از آزمون فریدمن استفاده شده است. جدول ۱ نتایج آزمون فریدمن را بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران نشان می‌دهد.

جدول ۱. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی رتبه شاخص‌ها بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور

آماره آزمون	آزمون فریدمن
۱۹۴,۱۹	کای دو (Chi-Square)
۶	درجه آزادی (df)
۰,۰۰	سطح معنی‌داری آزمون (P-value)

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، سطح معنی‌داری آزمون کمتر از ۰/۵ است و در نتیجه می‌توان گفت از نظر پاسخگویان حداقل اولویت دو متغیر با هم برابر نیستند و این بدین معنی است که از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور، شاخص‌های مورد بررسی دارای اولویت متفاوت هستند.

نمودار ۱. رتبه هر یک از شاخص‌های ارزیابی کتاب‌های تخصصی از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور با استفاده از آزمون فریدمن

نمودار ۱ میزان اهمیت و اولویت ابعاد را از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور نشان می‌دهد. با توجه به این جدول می‌توان استنباط نمود، مؤلفه «محتوای ترجمه‌ای» بالاترین اهمیت را از نظر پاسخگویان دارد. ابعاد «ساختار»، «مترجم»، «محتوای تألیفی»، «ظاهر» و «پدیدآور» نیز به ترتیب اولویت‌های بالاتر بعدی هستند. بعد «نشر و ناشر» از دیدگاه صاحب‌نظران از اولویت کمتری نسبت به دیگر ابعاد برخوردار است.

جدول ۲. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی رتبه گویه‌های هر شاخص ارزیابی کتاب‌های تخصصی بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور

آزمون فریدمن	گویه‌های ناشر	گویه‌های پدیدآور	گویه‌های مترجم	گویه‌های محتوای تألیفی	گویه‌های محتوای ترجمه‌ای	گویه‌های ساختار	گویه‌های ظاهر
Chi- Square	۳۷۷.۵۹۱	۶۱۲.۴۹۷	۱۰۵.۲۸۸	۱۸۳.۱۰۹۰	۹۹۹.۱۴۰	۴۹۷.۵۱۳	۰۸۸.۶۶۱
درجه آزادی (df)	۱۸	۱۱	۷	۳۴	۸	۱۹	۲۶
سطح معنی‌داری آزمون (P-value)	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰

همان‌طور که اطلاعات جدول ۲ نشان می‌دهد، تمامی معیارها یا گویه‌های هر یک از مؤلفه‌های اصلی از نظر رتبه با هم متفاوت هستند. در ادامه رتبه میانگین معیارهای هر یک از مؤلفه‌های اصلی آمده است. این نتایج کمک می‌کند که دید کلی نسبت به رتبه معیارهای هر یک از مؤلفه‌های اصلی از نظر صاحب‌نظران حوزه دانشی علوم انسانی به دست آید و این که در هر مؤلفه اصلی مانند ناشر، چه معیارهایی از نظر صاحب‌نظران دارای اهمیت هستند.

جدول ۳. میانگین رتبه هر معیار در مؤلفه نشر و ناشر

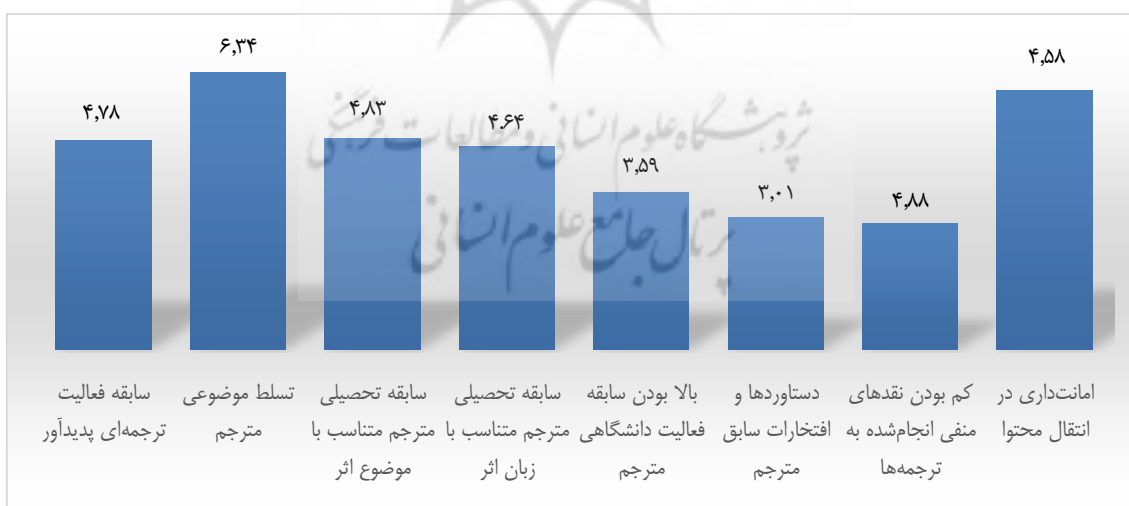
رتبه میانگین	متغیرها
۱۰/۵۵	بالا بودن سابقه ناشر
۱۰/۷۴	جدید بودن تاریخ نشر
۱۳/۵۸	تمرکز موضوعی ناشر
۶/۵۵	محل نشر (داخل کشور)
۹/۸۹	محل نشر (خارج کشور)
۸/۷۷	تأمین‌کننده مالی کتاب (سازمان‌های پژوهشی)
۵/۲۶	تأمین‌کننده مالی کتاب (سازمان‌های تجاری، صنعتی)
۸/۶۳	تعدد چاپ و ویرایش
۸/۳۷	تیراژ بالای انتشار آثار
۱۱/۵۱	داشتن ویراستار مقیم یا گروه ویراستاری مرتبط
۱۵/۰۲	داشتن گروه داوری حرفه‌ای
۵/۹۵	داشتن کتاب‌فروشی مستقل
۶/۶	داشتن دفتر نشر مستقل
۱۰/۲۸	داشتن وبگاه فعال
۹/۷۴	ارائه خدمات ارتباط با مشتری
۸/۹۸	ارائه خدمات ارسال کتاب
۱۲/۷۶	رعایت حق کپی‌رایت (برای کتاب‌های ترجمه‌ای)
۱۴/۳۴	داشتن مشخصات قابل استناد (اطلاعات صحیح از کتاب، ناشر، نویسنده)
۱۲/۴۸	داشتن مشخصات قابل پیگیری (اطلاعات آدرس و تماس ناشر و نویسنده)

با توجه به جدول ۳، از میان گویه‌های مربوط به شاخص ناشر، «داشتن گروه داوری حرفه‌ای» از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه علوم انسانی دانشگاه‌های بزرگ کشور، اولویت بیشتری نسبت به سایر گویه‌ها دریافت کرده است. پس از آن به ترتیب، «داشتن مشخصات قابل استناد (اطلاعات صحیح از کتاب، ناشر، نویسنده)»، «تمرکز موضوعی ناشر»، «رعایت حق کپی‌رایت (برای کتاب‌های ترجمه‌ای)» و «داشتن مشخصات قابل پیگیری (اطلاعات آدرس و تماس ناشر و نویسنده)» بیشترین اولویت را دارند. «تأمین‌کننده مالی کتاب (سازمان‌های تجاری، صنعتی)» و «داشتن کتاب‌فروشی مستقل» نیز از دیدگاه صاحب‌نظران کمترین اولویت را در رابطه با شاخص ناشر دارند.

نمودار ۲. میانگین رتبه هر معیار در مؤلفه پدیدآور

طبق نتایج نمودار ۲ در مؤلفه پدیدآور، «تسلط موضوعی پدیدآور متناسب با اثر» بالاترین رتبه را در رابطه با شاخص پدیدآور از دیدگاه صاحب‌نظران به خود اختصاص داده است. پس از آن، به ترتیب اولویت، «امانت‌داری در اسناد»، «سابقه تحصیلی پدیدآور متناسب با موضوع اثر»، «بالا بودن استنادات به آثار پدیدآور» و «سابقه فعالیت پژوهشی پدیدآور» قرار دارند. «وابستگی سازمانی پدیدآور (سازمان‌های تجاری، صنعتی)» و «بالا بودن سابقه اجرایی پدیدآور متناسب با موضوع اثر» از دیدگاه صاحب‌نظران نیز به ترتیب از کمترین اهمیت در شاخص پدیدآور محسوب می‌شوند.

نمودار ۳. میانگین رتبه هر معیار در مؤلفه مترجم

بر اساس اطلاعات موجود در نمودار ۳، «تسلط موضوعی مترجم» از نظر صاحب‌نظران حوزه علوم انسانی در شاخص مترجم از اهمیت بیشتری برخوردار است. پس از آن به ترتیب، «امانت‌داری در انتقال محتوا»،

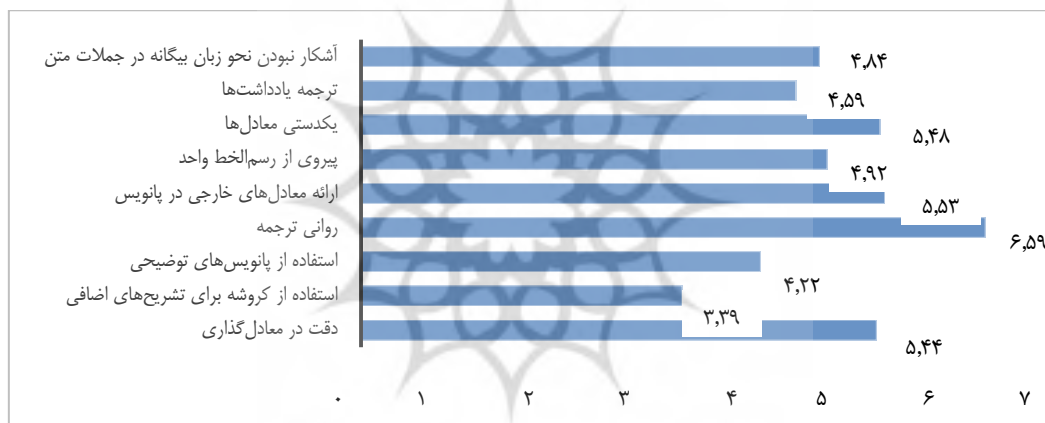
«سابقه تحصیلی مترجم متناسب با موضوع اثر»، «سابقه فعالیت ترجمه‌ای پدیدآور» و «سابقه تحصیلی مترجم متناسب با زبان اثر» قرار دارند. «پایین بودن نقدهای منفی انجام‌شده به ترجمه‌ها» و «دستاوردها و افتخارات سابق مترجم» نیز کمترین اهمیت را دارند.

جدول ۴. میانگین رتبه هر معیار در مؤلفه محتوای تألیفی

رتبه میانگین	متغیرها
۱۲,۳۶	دستاورد بودن منبع (گزارش کشف یا رویداد خاصی برای بار اول در مورد مسئله‌ای خاص)
۱۱,۶۹	دست‌دوم بودن منبع (تفسیر، تحلیل، نقد یا ارزیابی بر پایه منابع دست‌اول صورت گرفته در مورد مسئله‌ای خاص)
۵,۷۹	دست‌سوم بودن منبع (گزارشی توصیفی بر پایه منابع دست‌اول و دوم در مورد مسئله‌ای خاص)
۲۱,۲۶	شفافیت، ساده فهم بودن متن
۲۳,۷۷	روزآمد بودن
۱۵,۰۸	داشتن نقد
۸,۸	چندمؤلفی بودن اثر
۸,۰۱	تک‌مؤلفی بودن اثر
۲۰,۹۶	داشتن نوآوری در آموزش مطالب
۲۰,۶۳	پرورش مطالب متناسب با هدف
۲۳,۰۲	مستدل بودن (قابل اثبات و بر پایه دلیل بودن محتوا)
۲۰,۶	ارائه مثال در اثبات بحث نظری
۲۴,۷۵	فقدان جانبداری و تعصب
۲۴,۲۷	بررسی منصفانه دیدگاه مخالف و موافق
۲۱/۱۹	بیان مزایا و معایب محتوای کتاب در قالب نقد
۲۳/۲۷	مستند بودن محتوای مندرج در متن
۲۴/۴۷	تازگی مطالب ارائه‌شده (بدیع بودن مطالب)
۲۳/۷	جذابیت محتوا در حوزه موضوعی
۲۲/۴۵	ویرایش علمی اثر
۱۸/۴۹	جدید بودن ویرایش (متن تجدیدنظر شده باشد)
۱۲/۸۲	نداشتن مشابه محتوایی فارسی در مسئله مورد بررسی
۱۱/۳۸	نداشتن مشابه محتوایی خارجی در مسئله مورد بررسی
۱۸/۲۳	بررسی پیشینه‌های موضوع مورد بررسی
۱۵/۸۲	بررسی تاریخی موضوع مورد بررسی
۱۹/۶۹	ارائه تعاریف ضروری
۱۶/۶۲	ترسیم سابقه مفاهیم
۱۶/۹	وجود مقدمه محققانه
۷/۳۲	وجود تقریظ
۲۳/۵۴	معتبر بودن استنادات
۱۵/۰۹	جامعیت جغرافیایی استنادات

رتبه میانگین	متغیرها
۱۷/۵۶	همسنگی اجزای طرح کتاب
۱۶/۱۶	توصیف نظریات پایه
۱۴/۶۴	اصالت سبک (محتوا در ژانر جدید)
۱۹/۵۸	زاویه دید نو (پرداختن به مسئله با روش جدید)
۲۱/۱	وجود دیدگاه‌ها و نظریه‌های روز

طبق داده‌های جدول ۴ در باب مؤلفه محتوای تألیفی، «نبود جانب‌داری و تعصب» از دیدگاه صاحب‌نظران در شاخص محتوای تألیفی از اهمیت بالایی برخوردار است. پس از آن، به ترتیب اولویت، «تازگی مطالب ارائه‌شده (بدیع بودن مطالب)»، «بررسی منصفانه دیدگاه مخالف و موافق»، «روزآمد بودن» و «جذابیت محتوا در حوزه موضوعی» قرار دارند. «دست‌سوم بودن منبع (گزارشی توصیفی بر پایه منابع دست‌اول و دوم در مورد مسئله‌ای خاص)» و «وجود تقریظ» کمترین اهمیت را در شاخص محتوای تألیفی دارند.

نمودار ۴. میانگین رتبه هر معیار در مؤلفه محتوای ترجمه‌ای

طبق نمودار ۴، از دیدگاه صاحب‌نظران در باب مؤلفه محتوای ترجمه‌ای، «روانی ترجمه» در شاخص محتوای ترجمه‌ای از اهمیت بالایی در ارزیابی کتاب‌های تخصصی ترجمه‌شده برخوردار است. پس از آن، به ترتیب اولویت، «ارائه معادل‌های خارجی در پانویس»، «یکدستی معادل‌ها»، «دقت در معادل‌گذاری» و «پیروی از رسم‌الخط واحد» قرار دارند. «استفاده از گروه‌ها برای تشریح‌های اضافی» و «استفاده از پانویس‌های توضیحی» در ارزیابی محتوای ترجمه‌ای از کمترین اهمیت برخوردارند.

جدول ۵. میانگین رتبه هر معیار در مؤلفه ساختار مطالب

رتبه میانگین	متغیرها
۱۱,۶۵	گویایی و صراحت عنوان اصلی و فرعی در انعکاس مسئله
۷,۵	چکیده داشتن برای فصول
۹,۴	داشتن واژه‌نامه

رتبه میانگین	متغیرها
۱۰,۳۳	داشتن نمایه
۱۱,۲۱	داشتن مقدمه
۸,۵۸	داشتن پیشگفتار
۳,۴۲	مجموعه مقاله بودن
۱۱,۰۵	تناسب بخش‌ها و زیر بخش‌ها
۱۱,۱	متناسب بودن مقدمه با محتوا
۱۴,۴۲	استفاده از منابع مرتبط با موضوع
۱۲,۱۴	یکدستی استنادات
۱۲,۲۵	کامل بودن اطلاعات استنادات
۱۱,۰۶	داشتن کتابشناسی (القبایی یا موضوعی)
۱۳,۶	ارتباط محتوا با اهداف
۱۰,۲۹	داشتن پانویس ارجاعی و توضیحی
۱۰,۴	جمع‌بندی در انتهای فصول
۷,۹۳	داشتن سر صفحه
۱۴,۹۸	داشتن فهرست مطالب
۹,۶۳	صفحه عنوان به انگلیسی
۸,۸۸	داشتن یادداشت‌های توضیحی

طبق نتایج جدول ۵ در باب مؤلفه ساختار، «داشتن فهرست مطالب» بیشترین اهمیت را در ارزیابی ساختار مطالب دارد و پس از آن، «استفاده از منابع مرتبط با موضوع»، «ارتباط محتوا با اهداف»، «کامل بودن اطلاعات استنادات» و «یکدستی استنادات» قرار دارند.

جدول ۶. میانگین رتبه هر معیار در مؤلفه ویژگی‌های ظاهری

رتبه میانگین	متغیرها
۱۷,۷	یکدستی صفحه‌آرایی
۱۰,۰۷	الکترونیکی بودن
۱۶,۱۵	کاغذی بودن
۱۵,۲۶	قابل حمل بودن قطع کتاب
۱۵,۷۴	تناسب قطع با محتوای کتاب
۱۳,۴۴	مرغوبیت جنس جلد (کتاب‌های کاغذی)
۱۳,۷۵	مرغوبیت جنس کاغذ (کتاب‌های کاغذی)
۹,۵۲	رایگان بودن (کتاب الکترونیکی)
۱۶,۲۷	تناسب قیمت و حجم کتاب (کاغذی و الکترونیکی)

رتبه میانگین	متغیرها
۱۰,۸۳	کم بودن حجم فایل (کتاب‌های الکترونیکی)
۱۳,۰۴	داشتن قالب پی‌دی‌اف (کتاب‌های الکترونیکی)
۱۷,۸۳	کیفیت بالای تصاویر درج‌شده
۱۶,۷۲	زیبایی گرافیکی نمودارها و اشکال و جداول
۲۰,۹۴	نداشتن غلط‌های املائی، دستوری و رعایت نکات نگارشی
۲۰,۸	سبک نگارش قابل فهم (پرهیز از سبک نگارش قدیمی)
۱۰,۲۹	نوع صحافی (چسبی)
۱۲,۷۵	نوع صحافی (دوخته‌شده)
۱۷,۱	طراحی جلد متناسب با محتوا
۱۶,۲۹	داشتن فهرست و نمایه دارای پیوند (کتاب‌های الکترونیکی)
۱۷,۳۲	رسم‌الخط
۱۵,۸۸	معرفی پشت جلد
۱۳,۹۹	آرم ناشر به فارسی و انگلیسی
۱۰,۱۱	داشتن خط تا در جلد
۱۱,۳۹	رنجه نبودن جوهر چاپ
۸,۵۵	داشتن لت چسبانی ^۱
۷,۵۵	استفاده از چسب گرم در صحافی
۹	استفاده از سلفون مناسب

طبق نتایج جدول ۶ در باب مؤلفه ویژگی‌های ظاهری، از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه علوم انسانی، «نداشتن غلط‌های املائی، دستوری و رعایت نکات نگارشی» از بیشترین اولویت در حوزه ویژگی‌های ظاهری نسبت به سایر ویژگی‌های عنوان‌شده برخوردار است. پس از آن، به ترتیب «سبک نگارش قابل فهم (پرهیز از سبک نگارش قدیمی)»، «کیفیت بالای تصاویر درج‌شده»، «یکدستی صفحه‌آرایی» و «رسم‌الخط» قرار دارند. «استفاده از چسب گرم در صحافی» و «داشتن لت چسبانی» از نظر صاحب‌نظران کمترین اهمیت را در شاخص ظاهری دارند.

۱. منظور از لت چسبانی، صحافی است که اگر به درستی صورت نگیرد، احتمال جدا شدن لت‌ها در هنگام استفاده از کتاب وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

چون از دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های جامع سطح یک کشور، مؤلفه «محتوای ترجمه‌ای» از اهمیت بالایی نسبت به دیگر مؤلفه‌ها برخوردار بوده است؛ صاحب‌نظران به ارزیابی محتوای کتاب‌های ترجمه‌ای بیش از دیگر شاخص‌ها اهمیت می‌دادند و برای آن‌ها حائز اهمیت بوده است که معیارهای لازم برای ارزیابی محتوای ترجمه‌ای در رتبه‌بندی کتاب‌های تخصصی به کار برده شود. این مسئله می‌تواند ناشی از مشکلات ترجمه‌ای در کتاب‌های تخصصی در حوزه‌های دانشی علوم انسانی و رفتاری باشد که با وجود بالا رفتن کمیت این ترجمه‌ها در کشور، کیفیت چندان مقبولی را نشان نمی‌دهد. وجه دیگر این اولویت‌دهی می‌تواند بیانگر نیاز متخصصان رشته‌های مختلف علوم انسانی به ترجمه جهت استفاده سریع‌تر از کتاب‌های تخصصی و فائق آمدن بر «دانش اندک در استفاده از زبان خارجی» (اعلایی، احمدی و سهرابی ۱۳۹۸) باشد. در رتبه‌های داده‌شده به معیارهای این مؤلفه؛ روانی ترجمه، ارائه معادل‌های خارجی در پانویس، پیروی از رسم‌الخط واحد، دقت در معادل‌گذاری، یکدستی معادل‌ها، از جمله معیارهای دارای رتبه بالا برای ارزیابی هستند.

اولویت دوم، مؤلفه «ساختار» کتاب تخصصی است که از نظر صاحب‌نظران باید توجه بیشتری به ارزیابی معیارهای آن انجام گیرد. در رتبه‌های داده‌شده به معیارهای این مؤلفه، داشتن فهرست مطالب، استفاده از منابع مرتبط با موضوع، ارتباط محتوا با اهداف، کامل بودن اطلاعات استنادات و یکدستی آن، گویایی و صراحت عنوان اصلی و فرعی در انعکاس مسئله، داشتن مقدمه، تناسب بخش‌ها و زیربخش‌ها، متناسب بودن مقدمه با محتوا از موارد دارای رتبه بالاست. این رتبه‌بندی نیز بیانگر مشکلات روش‌شناختی در تدوین کتاب‌های تخصصی است؛ به طوری که «آشنایی ناکافی با نگارش کتاب» (اعلایی، احمدی و سهرابی ۱۳۹۸) از جمله موانع تحقق تألیف کتاب محسوب می‌شود.

از دیگر مؤلفه‌های سنجش اعتبار کتاب «مترجم» است. در رتبه‌های داده‌شده به معیارهای این مؤلفه، تسلط موضوعی مترجم، امانت‌داری در انتقال محتوا، سابقه تحصیلی مترجم متناسب با موضوع و زبان اثر و سابقه فعالیت ترجمه‌ای اثر از جمله معیارهای دارای رتبه بالا برای ارزیابی هستند. این رتبه‌ها بیانگر سطحی بودن ترجمه‌ها و رواج ترجمه‌های غیرتخصصی است. فردی که در یک حوزه تخصصی دست به ترجمه می‌زند، باید دارای صلاحیت ترجمه در آن حوزه باشد. به عبارت دیگر، داشتن تخصص در یک زمینه به تنهایی برای انجام ترجمه متون علمی و تخصصی کافی نیست. مترجم باید بر ادبیات نگارشی و زبان اصلی کتاب تسلط کافی داشته باشد تا ترجمه وی سطحی، واژه به واژه و غیراصولی نباشد.

مؤلفه دیگری که جهت ارزیابی کتاب تخصصی مورد توجه صاحب‌نظران قرار گرفت، مؤلفه «محتوای تألیفی» بود که نشان می‌دهد پس از ساختار کتاب، محتوای کتاب‌ها هم در علوم انسانی باید برای ارزیابی

مدنظر قرار گیرد که علاوه بر ارتقای کیفی مطالعات و پژوهش‌ها، می‌تواند ناشی از بی‌اعتمادی به پژوهش‌ها و مشاهده نقص‌های ملموس در آن‌ها باشد. «بی‌اعتمادی به مطالعات ایرانی» از چند وجه قابل بررسی است؛ این که محتوای نوشته‌شده «برخاسته از نیاز نیست، کاربردی نیست، آموزش رسمی کشور دارای ضعف است، منابع روزآمد اطلاعاتی، ناکافی است، شکاف انگیزشی وجود دارد، تحریم‌های علمی وجود دارد، نقد صحیح کتاب انجام نمی‌شود» (اعلایی، احمدی و سهرابی ۱۳۹۸). در رتبه‌های داده‌شده به معیارهای این مؤلفه به ترتیب تسلط موضوعی پدیدآور متناسب با اثر، امانت‌داری در استناد، سابقه تحصیلی پدیدآور متناسب با موضوع اثر، بالا بودن استنادات به آثار پدیدآور، سابقه فعالیت پژوهشی پدیدآور، از جمله موارد حائز رتبه بالاتر است. این رتبه‌ها نشان‌دهنده این است که پدیدآوران جهت ارتقای اعتبار خود باید تخصص موضوعی و سابقه تحصیلی متناسب با موضوع داشته باشند.

پس از محتوای کتاب تخصصی، «ظاهر» این کتاب‌ها نیز مورد توجه بوده است و صاحب‌نظران به ارزیابی این مؤلفه نیز تأکید داشته‌اند. در رتبه‌های داده‌شده به معیار این مؤلفه، نداشتن غلط‌های املائی، دستوری و رعایت نکات نگارشی، سبک نگارش قابل فهم، کیفیت بالای تصاویر درج‌شده، یکدستی صفحه‌آرایی، فونت، زیبایی گرافیکی نمودارها و اشکال و جدول‌ها، داشتن فهرست و نمایه دارای پیوند (کتاب‌های الکترونیکی)، تناسب قیمت و حجم کتاب و کاغذی بودن کتاب قرار دارند. این مسئله می‌تواند ناشی از بی‌مبالاتی ناشران در چاپ کتاب و کم‌توجهی آن‌ها به ظاهر کتاب باشد که گاهی در انتشار کتابی قطع‌های نامناسب، طرح‌های جلد نامناسب، فصل‌ها و یا صفحات جافتاده، جابجایی شماره صفحات، ناقص بودن فهرست مندرجات، عدم تناسب فونت متن با عناوین و عناوین فرعی، استفاده از تصاویر باکیفیت پایین و غیرقابل تشخیص، عدم ویراستاری متن و ... دیده می‌شود.

دیگر مؤلفه مورد توجه و البته با اولویت کمتر نسبت به مؤلفه‌های فوق برای ارزیابی کتاب تخصصی، «پدیدآور» است. در رتبه‌های داده‌شده به معیارهای این مؤلفه، نبود جانب‌داری، تازگی مطالب ارائه‌شده، بررسی منصفانه دیدگاه مخالف و موافق، جذابیت محتوا در حوزه موضوعی، مستند بودن محتوای مندرج، معتبر بودن استنادات، ویرایش علمی و وجود دیدگاه‌ها و نظریه‌های روز از رتبه بالاتری برخوردار بود که می‌تواند ناشی از پدیدار شدن نویسندگان کم‌تجربه بسیار دانست که می‌کوشند با سرهم کردن متونی، به تألیفی دست یازند و یا با جانب‌داری و داوری غیرمنصفانه طرفی بریندند، باشد. ویرایش نشدن علمی اثر و مسئله استناد از مسائل مهم در ارزیابی هر منبعی می‌تواند به شمار آید.

باید در نظر داشت که پدیدآور هر اثر می‌تواند دلایل انگیزه‌های مختلفی از نگارش آن اثر داشته باشد (از یک دغدغه ذهنی در موضوعی خاص گرفته تا درآمدزایی، شهرت و ارتقاء حرفه‌ای و غیره). برای ارزیابی کتاب

و اعتبارسنجی آن و به خصوص برای آگاهی نسبت به فرایند کتابسازی، باید به اعتبار و شاخص بودن پدیدآور هم توجه کرد. این نکته به خصوص در حوزه علوم انسانی که نظرات و ایده‌ها در آن دارای ابعاد پیچیده‌تری نسبت به علوم فنی و مهندسی است اهمیت بیشتری دارد. هرچند که با در نظر گرفتن این مسائل انتظار می‌رفت که در این پژوهش توجه بیشتری به مؤلفه پدیدآورنده از سوی پاسخگویان می‌شد لیکن این که این مؤلفه با اولویت کمتری نسبت به مؤلفه‌های دیگر، مورد توجه قرار گرفته می‌تواند ناشی از شناخته شدن برخی از پدیدآوردگان در حوزه تخصصی باشد که به همین دلیل ارزیابی این مورد می‌تواند به غیر از ارزیابی مبتنی بر معیار، توسط گفتمان درون‌رشته‌ای یا درون‌حوزه‌ای انجام شود. معمولاً در هر حوزه تخصصی، پژوهشگران برجسته و پدیدآوردگان نامی، به دلیل کثرت یا کیفیت آثار، شناخته‌شده‌تر هستند. وقتی پدیدآورنده‌ای به منزله یک نویسنده خبره شناخته می‌شود، نام او بر روی هر کتاب تخصصی می‌تواند سبب جلب اعتماد مخاطبان، افزایش شمارگان و رسیدن کتاب به چاپ‌های بعدی شود. به همین دلیل، هنگام ارزیابی یک کتاب، نام پدیدآور به عنوان یک فرد متخصص، مبرز و برجسته در آن حوزه تخصصی می‌تواند حائز اهمیت باشد.

پایین‌ترین رتبه در مؤلفه‌های مورد بررسی مربوط به «ناشر» است که می‌توان چنین نتیجه گرفت ناشر تخصصی یا در بسیاری از رشته‌ها شناخته‌شده است و یا این که ناشران معتبر محدودی در کشور مشغول به فعالیت در حوزه‌های دانشی علوم انسانی هستند که اعتبار آن‌ها به دلیل فعالیت رشته‌ای آن‌ها مورد نظر صاحب‌نظران بوده است. البته اولویت این مؤلفه نشان‌دهنده این نیز می‌تواند باشد که صاحب‌نظران، بار کار تخصصی در کتاب تخصصی را بیش از ناشر به دوش پدیدآور می‌اندازند و از پدیدآور، بیش از ناشر انتظار ارائه محتوای تخصصی معتبر دارند. شاید مشکلات اقتصادی و اجرایی خارج از اختیار ناشران یکی از دلایل این چشم‌پوشی از کوتاهی‌های ناشران باشد. در رتبه‌بندی معیارها توجه بیشتری به داشتن گروه داوری، داشتن مشخصات قابل استناد، تمرکز موضوعی ناشر، رعایت حق کپی‌رایت و داشتن مشخصات قابل پیگیری شده است که می‌توان چنین استنباط کرد که عدم دقت و ناکارآمدی بسیاری از ناشران در ارائه محتوای تخصصی، موجب شده است که ارزیابی این معیارهای از اولویت بیشتری برخوردار باشد.

باید توجه داشت که شناسایی اثر باکیفیت و معیارهای ارزیابی در کتابخانه‌ها نیز بسیار کاربرد دارد. مهم است که کتابخانه‌ها بدانند، اقدامات آن‌ها از نظر تنظیم مواد، توسعه ابزارهای جستجو و به کارگیری کمک‌های انتخاب، مانند ارائه فهرست‌های برگزیده^۱ و قابل مرور و نمایش کتاب‌های برگزیده، از عوامل تأثیرگذار بر راهبردهای انتخاب کاربر است (فری^۲، ۲۰۱۵). بنابراین، رتبه‌بندی منابع چند فعالیت کتابخانه را که عموماً

1. curated book lists

2. Ferri

زمان‌بر و پرهزینه است - به همین دلایل گاه از تهیه فهرست‌های برگزیده چشم‌پوشی می‌شود - در هم ادغام کند. با ارائه یک رتبه به منبع در صفحه نتایج جستجوی منابع، نتایج بازیابی شده خود به فهرست برگزیده‌ای بدل می‌شود که هم قابل مرور است و هم به نمایش درآمدگی که کاربر را در انتخاب اثر مورد نظر یاری خواهد کرد. از آن گذشته، اگر سازمانی ملی یا جهانی به ارائه این رتبه‌بندی بپردازد، کتابداران با استفاده از رتبه می‌توانند به تهیه مجموعه‌های باکیفیت برای کتابخانه خود بپردازند. معیارها نیز می‌توانند برای کتابخانه‌هایی که خود به ارزیابی منابع می‌پردازند حائز اهمیت باشد. با استفاده از معیارها کتابخانه‌ها قادر به ارزیابی مجموعه خود و ارائه رتبه پیشنهادی کیفیت کتاب به کاربران خود خواهند بود.

ممکن است بررسی همه معیارهای ذکرشده در پژوهش حاضر برای کتابخانه‌ها ضروری نباشد، خاصه این که در اولویت‌بندی صورت گرفته توسط صاحب‌نظران نیز به وضوح، قابل مشاهده است که برخی از معیارها نسبت به برخی دیگر در یک حوزه دانشی مهم‌تر است. در سیاستگذاری کتابخانه‌ها می‌توان کاربرگه رتبه‌بندی را فقط منحصر به معیارهای مهم کرد یا موارد غیر مهم را از مجموعه معیارهای هر رشته حذف نمود و رتبه نهایی را از جمع تعداد معیار ارزیابی‌شده ارائه داد. البته گزینش بر اساس معیارهای مهم و غیر مهم برای کتابخانه‌های کوچک مطرح است و بهتر است کتابخانه‌های بزرگ یا کتابخانه‌های مادر که مرجعی برای کتابخانه‌های کوچک به شمار می‌روند، از همه معیارها جهت ارزیابی استفاده کنند. این کتابخانه‌ها لازم است تا با تقویت پایگاه داده خود در بیشتر معیارها از رتبه‌بندی خودکار استفاده کنند تا میزان اعمال سلیقه کتابدار در حد ممکن پایین آید. گرچه تعدادی از معیارها وجود دارد که به طور کلی قابل خودکارسازی نیست و داشتن و نداشتن آن معیار باید توسط کتابدار تعیین شود. برای تعیین چنین معیارهایی نیز لازم است تا دستنامه‌ای با تعریف ویژگی‌های هر معیار برای سلیقه‌ای نشدن رتبه‌بندی در اختیار کتابدار قرار گیرد. همچنین، وقتی رتبه‌بندی‌ای صورت می‌پذیرد، به این معنی است که از معیارهایی بهره گرفته است. بنابراین، پژوهشگران با شناسایی و استفاده از معیارهای رتبه‌بندی قادر به ارتقای کیفی آثار خود جهت کسب رتبه بهتر می‌شوند. کتابداران نیز می‌توانند به گزینش کیفی منابع متناسب با معیارها پرداخته و در نتیجه سبب ارتقای کیفی مجموعه شوند. ناشران هم با شناسایی و استفاده از معیارهایی که با اولویت‌بندی آن‌ها، منابعی حائز رتبه بالا شده‌اند، قادر به ارتقای کیفی آثار منتشرشده خود خواهند بود.

حاصل مطالعه حاضر ارائه معیارهای ارزیابی است که می‌تواند برای کتابداران، جهت مجموعه‌سازی منابع بسیار حائز اهمیت باشد؛ زیرا «تبحر در مجموعه‌سازی در نتیجه مجموعه‌سازی مکرر و پی‌درپی حاصل می‌شود و عدم آشنایی با ابزارها و عدم درک فنون، فرآیندها و مشکلات بالقوه‌ای که گزینشگران با آن روبرو می‌شوند، مانع اصلی موفقیت در مجموعه‌سازی است. گزینشگر باید منابعی را بشناسد که آن منابع می‌توانند

محل منابع اطلاعاتی‌ای را که مناسب مجموعه کتابخانه هستند به او نشان دهد. همچنین، نیازمند مهارت‌هایی است که بتواند از میان منابع اطلاعاتی یا قالب‌های گوناگون به انتخاب پردازد و کیفیت منابع اطلاعاتی را ارزیابی کند و سپس هزینه‌ها و بودجه موجود را با یکدیگر برابر کند» (جانسون، ۱۳۸۹، ص. ۱۴۸). رتبه‌بندی و معیارهای آن نیز می‌تواند به کمک پژوهشگران بیاید. باید توجه داشت رقابت شدید برای افزایش سرمایه پژوهشی منجر به پدید آمدن فلسفه «منتشر کن یا نابود شو»^۱ در جوامع علمی شده است. با توجه به تفاوت‌های ذاتی ارزیابی‌های کمی در اهداف و محدودیت‌های عملیاتی، معیارهای سنجشی واحدی وجود ندارد که بتواند نیازهای ارزیابی علمی سازمان‌های تحقیقاتی را برآورده کند (اوه و لیم،^۲ ۲۰۰۹). بدین ترتیب روزبه‌روز به واسطه جبر پژوهندگی بر میزان منابع فاقد کیفیت لازم، افزوده می‌شود که با استفاده از معیارهایی که موجب افزایش رتبه کیفیت منابع می‌شوند، پژوهشگران قادر به ارزیابی انتشارات و ارتقای کیفی آثار خود خواهند بود.

علاوه بر مسئله تولید منابع باکیفیت، پژوهشگران به دسترسی سریع به اطلاعات دقیق و قابل اعتماد نیاز دارند (کاماچو و اسپاکمن،^۳ ۲۰۱۰). شاید با استفاده از ابزارهای جدید، سرعت دسترسی به اطلاعات ارتقا یافته باشد؛ اما همچنان مسئله یافتن منابع معتبر و با کیفیت به قوت خود باقی است که رتبه‌بندی منابع می‌تواند در مسیر حل این مسئله ایفای نقش کند. معیارهای رتبه‌بندی منابع می‌تواند برای ناشران نیز جهت تولید منابع باکیفیت، مفید واقع شود. همچنین، این معیارها می‌تواند به خوانندگان و پژوهشگران جهت یافتن منابع باکیفیت‌تر و به کتابداران در گزینش و خرید منابع باکیفیت‌تر کمک کند. بنابراین، پیشنهاد می‌شود سازمان بهره‌گیرنده از این معیارها برای استفاده از هر یک از معیارهای متناسب با سیاست‌های سازمان خود، به نظرسنجی از متخصصان مربوطه پرداخته و معیارها را متناسب‌سازی کند. پیشنهاد می‌شود، معیارها به صورت سالانه و یا در دوره‌های مختلف توسط متخصصان حوزه‌ای و یا رشته‌ای مورد ارزیابی قرار گیرد. در نهایت پیشنهاد می‌گردد پژوهشی در جهت شناسایی اولویت‌های کتاب‌های تخصصی در حوزه‌های فنی مهندسی و تجربی انجام شود و نتایج آن پژوهش با پژوهش حاضر مقایسه گردد.

سیاسگزار

نویسندگان مقاله حاضر، از همه کتابدارانی که در تهیه منابع اطلاعاتی این مقاله، یاری‌رسان بودند و نیز از متخصصانی که با راهنمایی‌های ارزنده خود، به انجام این پژوهش کمک کردند، بی نهایت تشکر و قدردانی می‌نمایند.

1. publish or perish
2. Oh & Lim
3. Camacho & Spackman

منابع

- اعلایی، زهرا؛ احمدی، سلیمان؛ سهرابی، محمدرضا (۱۳۹۸). موانع و چالش‌های چاپ و نشر کتاب آموزشی اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. *سلامت اجتماعی*، ۶(۳)، ۳۲۷-۳۴۱.
- جانسون، پگی (۱۳۸۹). مبانی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه (ترجمه محسن شمس اژه‌ای، منصور کوهی رستمی). تهران: چاپار.
- جعفرنژاد، آتش (۱۳۵۴). بررسی عقاید و نظرات جمعی از کودکان و نوجوانان تهران درباره معیارهای یک کتاب خوب. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده دولتی - وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری - دانشگاه تهران - دانشکده علوم.
- رضی، احمد (۱۳۸۸). شاخص‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی. *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، ۲۱، ۲۱-۳۰.
- شریعتی نیاسر، مجتبی (۱۳۹۶). *ابلاغ نتایج سطح‌بندی دانشگاه‌های دولتی*. بازیابی ۱۷ آذر ۱۳۹۷، از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سایت معاونت آموزشی: <https://edu.msrt.ir/file/download/news/1509467391-announcement-1.pdf>
- غائبی، امیر؛ تاجداران، منصور؛ فهیمی‌فر، سپیده (۱۳۸۹). معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی: سیاهه پیشنهادی. *پژوهشنامه پردازش و اطلاعات*، ۲۵، ۷۲۱-۷۴۳.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۲). *صد ویژگی کتاب‌های دانشگاهی کارآمد و اثربخش*. *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، ۱۷(۲۹)، ۱-۱۷.

References

- Aalaei, Z., Ahmadi, S., & Sohrabi, M. R. (2019). Obstacles and challenges in the publishing of faculty members' scientific book in Shahid Beheshti University of Medical Science. *COMMUNITY HEALTH*, 6(3), 327-341. (in Persian)
- Alpert, A. (2006). Incorporating nonfiction into Readers' advisory services. *Reference & User Services Quarterly*, 46(1), 25-32.
- Buckland, M. (2012). What Kind of Science Can Information Science Be? *J. Am. Soc. Inf. Sci.* 63, 1-7. doi:10.1002/asi.21656
- Camacho, L., & Spackman, A. (2010). Transitioning to e-books: Usage and attitudes among business faculty. *Journal of Business & Finance Librarianship*, 16(1), 33-45.
- Dali, K. (2010). Readers' advisory interactions with immigrant readers. *New Library World*, 111(5/6), 213-222.
- Dali, K. (2014). From book appeal to reading appeal: redefining the concept of appeal in readers' advisory. *The Library Quarterly*, 84(1), 22-48.
- Ferri, A. (2015). Book Appeal, Literacy, and the Reader: Readers' Advisory in practice and theory. *See Also*, 1(1).
- Ghaebi, A., Tajdaran, M., & Fahimifar, S. (2010). Ebook Evaluation Criteria: A Proposed Checklist. *Information Processing and management*, 25(4), 721-743. (in Persian)
- Giménez-Toledo, E., Mañana-Rodríguez, J., & Tejada-Artigas, C. M. (2015). Scholarly publishers' indicators: Prestige, specialization, and review systems of scholarly book publishers. *El profesional de la información*, 24(6), 855-860.

- Giménez-Toledo, E., Mañana-Rodríguez, J., Engels, T. C., Ingwersen, P., Pölönen, J., Sivertsen, G., ... & Zuccala, A. A. (2016). Taking scholarly books into account: current developments in five European countries. *Scientometrics*, 107(2), 685-699.
- Giménez-Toledo, E., Tejada-Artigas, C., & Mañana-Rodríguez, J. (2012). Evaluation of scientific books' publishers in social sciences and humanities: Results of a survey. *Research Evaluation*, 22(1), 64-77.
- Gorraiz, J., Gumpenberger, C., & Purnell, P. J. (2014). The power of book reviews: a simple and transparent enhancement approach for book citation indexes. *Scientometrics*, 98(2), 841-852.
- Hug, S. E., Ochsner, M., & Daniel, H. D. (2014). A framework to explore and develop criteria for assessing research quality in the humanities. *Int'l J. Educ. L. & Pol'y*, 10, 55.
- Jafarnejad, A. (1975). *A review of the opinions and collective opinions of children and adolescents in Tehran about the criteria of a good book*. (master's thesis). Faculty of Government - Ministry of Science, Research, and Technology, University of Tehran, Faculty of Science. (in Persian)
- Johnson, P. (2009). *Fundamentals of Collection Development and Management (Fundamentals Series)*. 3rd Edition. ALA.
- Kousha, K., & Thelwall, M. (2015). Patent citation analysis with Google. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(1), 48-61.
- Mansoorian, Y. (2013). One hundred features of efficient and effective academic books. *Research and Writing of Academic Books*, 17(29), 1-17. (in Persian)
- Moed, H. F., Luwel, M., & Nederhof, A. J. (2002). Towards research performance in the humanities. *Libr. Trends*, 50.
- Nicolaisen, J. (2002). The scholarliness of published peer reviews: A bibliometric study of book reviews in selected social science fields. *Research Evaluation*, 11(3), 129-140.
- Nisonger, T. E. (2008). The "80/20 rule" and core journals. *The Serials Librarian*, 55(1-2), 62-84.
- Ochsner, M., Hug, S. E., & Daniel, H. D. (2012). Four types of research in the humanities: Setting the stage for research quality criteria in the humanities. *Research Evaluation*, 22(2), 79-92.
- O'Connor, D. O., & Voos, H. (1981). Empirical Laws, Theory Construction and Bibliometrics. *Library Trends*, 30(1), 9-20.
- Oh, H. C., & Lim, J. F. Y. (2009). Is the journal impact factor a valid indicator of scientific value? *Singapore medical journal*, 50(8), 749.
- Razi, A. (2009). Indicators of evaluation and critique of academic textbooks. *Research and writing of academic books*, 21, 21-30. (in Persian)
- Shariati Niasar, M. (2016). Signification of results of Government universities rankings. Retrived: December 2017. From: Ministry of Science, Research and Technology, Deputy Education website: <https://edu.msrt.ir/file/download/news/1509467391-1.pdf>. (in Persian)

- Smith, D. (2015). Readers' advisory: The who, the how, and the why. *Reference & User Services Quarterly*, 54(4), 11-16.
- Smith, J. S. (2019). Assessing the Value of Scholarly Book Reviews among Geographers. *The Professional Geographer*, 1-14.
- Spink, A., Robins, D., & Schamber, L. (1998). Use of scholarly book reviews: implications for electronic publishing and scholarly communication. *Journal of the American Society for Information Science*, 49(4), 364-374.
- Stone, S. (1982). Humanities scholars: information needs and uses. *Journal of documentation*, 38(4), 292-313.
- Sugimoto, C. R., Work, S., Larivière, V., & Haustein, S. (2017). Scholarly use of social media and altmetrics: A review of the literature. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(9), 2037-2062.
- Thompson, J. W. (2002). The death of the scholarly monograph in the humanities? Citation patterns in literary scholarship. *Libri*, 52(3), 121-136.
- Torres-Salinas, D., & Moed, H. F. (2009). Library Catalog Analysis as a tool in studies of social sciences and humanities: An exploratory study of published book titles in Economics. *Journal of informetrics*, 3(1), 9-26.
- Torres-Salinas, D., Robinson-García, N., Cabezas-Clavijo, Á., & Jiménez-Contreras, E. (2014). Analyzing the citation characteristics of books: edited books, book series and publisher types in the book citation index. *Scientometrics*, 98(3), 2113-2127.